

UDFORSKNING AF PSYKOLOGIENS KVANTITATIVE FORSKNINGSMETODER

En anmeldelse af Benny Karpatschof:
Udforskning i psykologien 1 – De kvantitative metoder.
København: Akademisk Forlag, 2006 (268 s.)

Svend Brinkmann

Benny Karpatschof er uddannet statistiker og har i næsten 40 år arbejdet som lektor på Institut for Psykologi ved Københavns Universitet. Karpatschof er også dr. phil. på en afhandling om virksomhedsteori og har beskæftiget sig med mange dele af psykologiens videnskabsteori og metodologi. Nu har han udgivet bogen *Udforskning i psykologien 1 – De kvantitative metoder*, der senere vil blive fulgt op af en tilsvarende bog om de kvalitative metoder. Selvom bogen – som titlen indikerer – primært er tiltænkt forskere, der arbejder med kvantitative forskningsmetoder, bør også kvalitativt arbejdende forskere (som anmelderen) læse den. De vil her få mulighed for at få aflivet udbredte fordomme om kvantitativ forskning som nødvendigvis værende en rigid, mekanisk og positivistisk tilgang til forskning. Kvantitativ forskning kan sandt nok være alle disse ting, men det kan kvalitativ forskning også, hvis man tænker sig om (ja, også positivistisk og blindt empiristisk!).

Bogen er inddelt i fire hovedkapitler, hvor første kapitel med titlen »Grundbegreber i psykologisk metodologi« er det mest spændende og originale på trods af den meget lidt svulstige titel! Andet kapitel handler om de eksperimentelle metoder, tredje kapitel om surveyundersøgelser, og fjerde og sidste kapitel handler om psykometriske metoder.

Det bliver klart allerede fra første side, at Karpatschof er særdeles omhyggelig med sine grundbegreber, og at han holder sig strengt til de definitioner og distinktioner, han formulerer i bogens begyndelse. Begreber som videnskabsteori og metodologi adskilles, videnskab opdeles i realvidenskab (fx psykologi), formalvidenskab (fx matematik) og konceptualvidenskab (filosofi), og begreber som 'genstand', 'fænomen' og 'væsenstræk', der ofte anvendes løst og uforpligtende, gives her et præcist meningsindhold. Psykologi bestemmes som tilhørende de antropologiske videnskaber, hvortil også de sociologiske discipliner hører ifølge Karpatschof, men hvor de sociologiske discipliner studerer menneskets *frembringelser* (fx økonomi, kultur,

samfund, historie) er psykologiens opgave at studere *mennesket som person*. Derfor er en genstand i psykologien et menneskeligt individ (forstået som person og ikke som organisme). Det menneskelige individ er psykologiens *epistemiske* genstand, altså det videnskaben har som opgave at erhverve sig viden om, hvorimod disciplinens *empiriske* genstande er de konkrete forsøgspersoner, der indgår i givne forskningsprojekter.

Mange flere eksempler kunne nævnes på Karpatschofs præcise begrebsdistinktioner (fx om forholdet mellem teorifelt og praksisfelt, teori og empiri samt operationalisering og validering), men her vil jeg nøjes med at opholde mig ved en enkelt: distinktionen mellem kvantitative og kvalitative metoder. Karpatschofs forslag til en relevant distinktion mellem disse metoder er ontologisk og knytter sig til Sartres skelnen mellem en serie og en gruppe: Sommetider optræder personer som dele af en *serie*. Et eksempel på en serie kunne være en kø ved et busstoppested. Personer i en serie er karakteriseret ved personlig kontekstløshed (løsrevet fra gruppetilhørsforhold), ensartethed (ophævelse af individualitet) samt atomiserethed (individet reduceres til en enkelt egenskab, fx placeringen i køen). Karpatschofs tese er, at når personer optræder som dele af en serie, da kan vi med fordel anvende de kvantitative metoder. Når personer optræder som dele af en gruppe, er det derimod de kvalitative metoder, der er relevante. En gruppe kan fx være en arbejdsgruppe, og personer i en gruppe er karakteriseret ved kontekstualitet, unikhed og udelelighed (hvorved forstås at individualiteten ikke kan defineres ud fra enkelttegenskaber). En gruppe handler samordnet og i gensidig afhængighed, mens personer i en serie handler ensartet og parallelt, men uafhængigt af hinanden.

Karpatschof mener, at vi kan forstå statistikkens historiske udvikling ved at se på samfundenes udvikling fra »gruppe-samfund« til »serie-samfund« (disse er mine forsimplede begreber). Statistik betød oprindeligt *statskunst* og blev grundlagt for at holde styr på personer og deres egenskaber i de serialiserede samfund, der opstod efter middelalderen, hvor der dannedes stater, bureaukratier og samfundsstrukturer på overgruppe-niveau. I samfund hvor menneskelig interaktion er organiseret i grupper – og ikke i noget overgruppeniveau – vil statistiske oplysninger være mindre relevante, og det er sigende, at etnografien og socialantropologien, der overvejende er udviklet gennem studier af såkaldt »primitive« folkeslag, primært har været baseret på kvalitativ forskning, hvorimod sociologien, der opstod i de serialiserede, vestlige samfund, primært har anvendt kvantitative metoder. Dette skyldes ifølge Karpatschofs analyse ontologiske forskelle, dvs. forskelle angående genstandenes egenskaber.

Karpatschof finder, at psykologien har serialiserede fænomener indenfor to forskellige områder: Dels i den kognitive eksperimentopsykologi, hvor fx basale perceptuelle fænomener udforskes, og dels i de dele af socialpsykologien, der studerer de serialiserede samfundsmæssige processer. Resten af psykologien bør være kvalitativ, ifølge Karpatschof, da vi her har at gøre

med »individualitetens og konkrethedens område« (s. 48-49). Der gives desværre ikke noget klart eksempel på et serialiseret samfundsmæssigt fænomen udover buskøen, og selv her kan det indvendes, at det at stå i kø også er en form for gruppeadfærd, der er historisk og kulturelt varierende (jf. begrebet 'køkultur'!).

Bogens første kapitel gennemgår på forbilledlig vis en række fejkilder i psykologisk forskning, hvor især forsøgseffekten (Hawthorne-effekten) er velbeskrevet, men også fordringseffekten, selvpræsentationseffekten og forsøgsledereffekten (Rosenthal-effekten) diskuteres indgående ud fra klassiske psykologiske undersøgelser. Og dette er en dyd, der løber som en rød tråd gennem hele bogen: Ingen steder præsenteres metodologien i abstraktion fra konkrete undersøgelser, men altid som del af beskrivelser af virkelige og ofte klassiske, psykologiske undersøgelser, hvilket gør læsningen langt mere forståelig og underholdende. Som læser lærer man nye ting ikke bare om forskningsmetodologi, men bestemt også om konkrete, psykologiske fund. Disse accepteres dog ikke ukritisk af Karpatschof, men underkastes bestandigt en omhyggelig undersøgelse ud fra bogens begrebsapparat. Fx vises det i kapitel 2 om eksperimentet, at meget få psykologiske eksperimenter er egentlige *kausale* eksperimenter, der formår at reducere et fænomen til en given bestemmende faktor, men snarere er *demonstrations-*eksperimenter, der mindre ambitiøst (men ofte ikke mindre vigtigt) søger at anskueliggøre et bestemt fænomen – dvs. at et bestemt fænomen kan frembringes, uden at man præcist ved hvorfor. Et eksempel på det sidste er Milgrams lydighedsforsøg, der ifølge Karpatschof i virkeligheden ville »instrumentere en dramatisk forenklet og fortættet opførelse af et psykologisk skuespil« (s. 93). De psykologiske eksperimenteres »dramaturgiske overbevisningskraft«, der sjældent omtales i psykologiens sterile metodebøger, tillægges stor betydning af Karpatschof.

Bogens tre kapitler om eksperimenter, surveys og psykometri er alle grundige og oplysende, men som kvalitativt orienteret forsker må jeg sige, at svarhedsgraden og indforståetheden øges undervejs i disse kapitler og kulminerer i det afsluttende kapitel om psykometri. Især omtalen af Rasch' bidrag er vanskeligt at forstå for den uindviede læser, men dette skyldes utvivlsomt undertegnede manglende forforståelse af itemresponsteori snarere end forfatterens evner som formidler. Det skal siges, at bogen *ikke* er en lærebog i statistik – og ej heller udgiver sig for at være en sådan – men netop en bog om forskningsmetoder. Hvor bogens kapitel 1 som nævnt formår at sætte de statistiske metoders udvikling i relation til en grundlæggende, historisk samfundsudvikling, da bliver dette historiserende perspektiv mindre tydeligt i de følgende kapitler, hvilket er naturligt nok i en metodebog, men det kunne have været interessant med en mere udfoldet diskussion af fx eksperimentets og psykometriens samfundsmæssige og sociale historie (ud over den videnskabsinterne gennemgang af fx intelligensprøven fra Galton og Binet, som bogen indeholder).

Alt i alt er bogen en virkelig solid indføring i psykologiens kvantitative metoder. Den er præcis og velskrevet og usædvanligt underholdende af en metodebog at være. Den eneste detalje, der underer mig, er fotografiet på bogens forside: Det er bestemt en flot forside, men fotografiet forestiller Freud siddende ved sit skrivebord i færd med at grifle noget ned på et stykke papir. Jeg tror ikke, Freud nævnes en eneste gang i bogen (han forekommer i hvert fald ikke i bogens indeks) – og han lavede hverken eksperimenter, surveys eller psykometriske undersøgelser. Det er sandsynligt, at Freud stadig er psykologiens tydeligste »brand« udadtil, men folk uden for psykologien er næppe bogens målgruppe, og folk inden for psykologien vil nok finde den freudianske tilstedeværelse på forsiden mærkværdig.

Lad mig afslutte med på det varmeste at anbefale bogen til alle, der er interesseret i psykologisk forskning – kvantitativ som kvalitativ – og citere Karpatschofs egne ord om, hvad vi bør lære om psykologiens forskningsmetodologi: »Den første lære er, at metodologi ikke kan garantere fejlfri resultater, men tværtimod er en måde, hvorpå man gennem opdagelse af metodefejlene kan forbedre undersøgelsesmetoderne. Måske kan man også uddrage den lære, at de tilsyneladende forkromede kvantitative undersøgelsesmetoder er lige så problematiske som de umiddelbart mere løbsagte kvalitative metoder. At der med denne bogs terminologi dybest set er de samme grundproblemer knyttet til de serialiserede metoder som til de kontekstualiserede.« (s. 82).